

ELEMENTET KYÇE TË NEVOJSHME PËR PROGRES NË NORMALIZIMIN E MARRËDHËNIEVE NDËRMJET KOSOVËS DHE SERBISË

Një këndvështrim nga **Kosova dhe Serbia**

**ELEMENTET KYÇE
TË NEVOJSHME
PËR PROGRES NË
NORMALIZIMIN E
MARRËDHËNIEVE
NDËRMJET KOSOVËS
DHE SERBIË:**

**NJË KËNDVËSHTRIM NGA
KOSOVA DHE SERBIA**

Ky publikim i Institutit Demokratik të Kosovës, i ndarë në dy seksione, paraqet këndvështrimin e dy autorëve nga Kosova dhe Serbia mbi parimet apo elementet kryesore që duhet të udhëheqin procesin e dialogut ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, e nevojshme për përfundimin e këtij procesi dhe epilogun e tij pozitiv. Qëndrimet e paraqitura në këtë analizë janë ekskluzivisht të autorëve dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht qëndrimet e Institutit Demokratik të Kosovës.

Kjo analizë është realizuar në kuadër të projektit "Shoqëritë civile në Kosovë dhe Serbi duke promovuar një proces pajtimi pjesëmarrës dhe kuptimplotë", i mbështetur nga Ministria Italiane për Punë të Jashtme dhe Bashkëpunim Ndërkombëtar.

Autorët: **Visar Xhambazi and Milos Pavkovic**

Layout and design: **envinion**

E DREJTA E AUTORIT © 2022. Institutit Demokratik i Kosovës (KDI)

Institutit Demokratik i Kosovës rezervon të gjitha të drejtat dhe asnjë pjesë e këtij publikimi nuk mund të kopjohet e transmetuar në çfarëdo forme mekanike ose elektronike, duke përfshirë fotokopjimin ose ruajtjen në sistemin e rikthimit të materialeve pa autorizimin paraprak me shkrim të botuesit. Publikimi mund të kopjohet ose transmetohet vetëm për qëllime jokomerciale. Kushdo që synon të përdorë fragmente ose dokumente nga ky publikim është i detyruar t'a atribuojë qartë burimin kudo dhe kurdo që kopjohen fragmentet ose materialet. Nëse keni ndonjë koment, kritikë ose sugjerim, luteni të na kontaktoni përmes ndonjë prej mjeteve të mëposhtme:

Adresa: Rr. Bajram Kelmendi, Nr. 45. 10 000, Prishtinë, Kosovë
Tel: +383 (0)38 248 038
E-mail: info@kdi-kosova.org
Ueb: www.kdi-kosova.org

PËRMBAJTJE

6-11

Hyrje

Elementet kyçe të nevojshme për progres në normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë: Një këndvështrim nga Kosova

11

Përfundim

12-17

Hyrje

Elementet kyçe të nevojshme për progres në normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Serbisë dhe Kosovës: Një këndvështrim nga Serbia

17

Përfundim

18

Shtojcë

Autor: Visar Xhambazi
Elementet kyçe të nevojshme për progres në normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë: Një këndvështrim nga Kosova

Hyrje

Dialogu Kosovë-Serbi është ndikuar nga një ndryshim i paradigmes pas zgjedhjeve të përgjithshme të dhjetorit 2020 në Kosovë. Lëvizja Vetëvendosje, si krahu i majtë, e udhëhequr nga Albin Kurti fitoi me shumicë votash në zgjedhjet e Kosovës në shkurt 2021, duke fituar 50.3% të votave.¹ Jo ishte hera e parë që nga shpallja e pavarësisë në vitin 2008 që një parti politike tejkaloi pragun e 50% dhe ishte në gjendje të formonte qeverinë pa pasur nevojë për partner koalicioni. Kjo i dha një mundësi të madhe kryeministrit Albin Kurti të vendos agjendën për çështje të rëndësishme, pa pasur nevojë të përballet me ndonjë reagim serioz nga partitë e tjera opozitare.

Kurti zhvilloi një fushatë anti-establishment, kundër korrupsionit, duke u fokusuar kryesisht në çështjet e brendshme, duke shmangur çdo përmendje serioze të dialogut Kosovë-Serbi. Ai në disa raste kishte deklaruar se dialogu nuk do të jetë prioritet i qeverisë së tij.² Me gjithë rezervat e tij, Kurti mori pjesë në takimin e tij të parë dialogues të lehtësuar nga Brukseli, ku u takua me presidentin serb Aleksandar Vučić. Gjatë këtij takimi, Kurti prezantoi një listë të propozimeve që përfshinte formimin e një Marrëveshjeje të re të Evropës Juglindore për Tregti të Lirë (SEFTA), e cila sipas propozimit të tij do të kalojë nga CEFTA (Marrëveshja e Tregtisë së Lirë e Evropës Qendrore) në SEFTA, si dhe ndër të tjerash krijimin e reciprocitetit dypalësh pas njohjes reciproke.³ Takimi i dytë pasoi në korrik pa ndonjë përparim të madh.⁴ Asnjë nga propozimet e Kurtit nuk u mor seriozisht në konsideratë. Megjithatë, Kurti ka ndjekur parimin e reciprocitetit, duke e bërë atë

epiqendrën e qasjes së qeverisë së tij ndaj dialogut Kosovë-Serbi. Më 29 qershor, qeveria e tij vendosi që targat serbe për qytetet e Kosovës do të duhej të zëvendësoheshin me targa të Kosovës deri më 30 shtator 2022. Përveç kësaj, qeveria vendosi që qytetarët serbë të mos mund të hyjnë në Kosovë duke përdorur letërnjoftimet e tyre, por në vend të kësaj do të pajisen me një formular deklarimi që duhet të plotësohet në pikën kufitare.⁵

Kurti dhe Vučić nuk e kanë nisur mirë procesin e dialogut Kosovë-Serbi. Ka pasur ngecje dhe konfrontime të mëdha; megjithatë, në dy muajt e fundit ka pasur një progres me zbatimin e marrëveshjeve teknike, siç është marrëveshja e përkohshme për çështjen e targave dhe marrëveshja për një udhërrëfyes për zbatimin e marrëveshjes për energjiti në veri të Kosovës. Pavarësisht disa përparimeve, palët vazhdojnë të mbështesin pikëpamjet diametralisht të kundërta se si duhet të përfundojë dialogu. Ndërsa presidenti serb Vučić këmbëngul për një marrëveshje kompromisi, kryeministri i Kosovës Kurti është i vendosur në deklaratat e tij se marrëveshja përfundimtare duhet të përqendrohet në njohjen reciproke. Ndërsa një marrëveshje përfundimtare është larg horizontit, nevojiten disa elemente dhe parime për progresin në normalizimin e mëtejshëm mes dy vendeve. Qëllimi i këtij dokumenti është të liston disa nga parimet më të rëndësishme që janë parakusht për progresin e mëtejshëm në normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë.

1 Komisioni Qendror i Zgjedhjeve i Kosovës, [Rezultatet e zgjedhjeve sipas subjekteve politike](#), 14 shkurt, 2021.

2 Talha Ozturk, ["Dialogu Beograd-Prishtinë për normalizimin nuk është prioritet"](#), Agjencia Anadolu, 18 shkurt, 2021.

3 Euronews Albania, [Katër propozimet e Kurtit: Kosova dhe Serbia nënshkruajnë një pakt të menjëhershëm kundër agresionit](#), 16 qershor, 2022.

4 Xhorxhina Bami, [Liderët e Serbisë dhe Kosovës kryqëzojnë shpatat në takimin e dytë](#), Balkan Insight, 19 qershor, 2021.

5 Qeveria e Kosovës, [Nr. 01/85](#), 29 qershor, 2022.

Përqendrimi i bisedimeve për normalizim për drejtësinë tranzicionale, ballafaqimin me të kaluarën dhe ndërtimin e narrativës së duhur

Trauma dhe pasojat e luftës mbeten të rrënjosura thellë në shoqërinë kosovare. Kjo e bën gjithnjë e më të vështirë për Kosovën që të normalizojë plotësisht marrëdhëniet me një vend i cili nuk ka treguar aspak keqardhje apo ndjeshmëri për viktimat e luftës në Kosovë. Narrativa e Beogradit nuk përfshin asnjë pranim të asaj që ndodhi gjatë luftës në Kosovë. Për shembull, kryeministria serbe, Ana Brnabić, kohët e fundit deklaroi se nuk ka pasur gjenocid në Kosovë.⁶ Ministri i Brendshëm serb, Aleksandar Vulin, përdor shpesh termin nënçmues "Šiptar" kur u referohet shqiptarëve.⁷ Ai shkoi aq larg sa edhe e mohoi masakrën e shqiptarëve në Reçak, duke e cilësuar atë si një "gënjeshtër dhe trillim të madh."⁸ Deklarata dhe mohime të tilla zbehin çdo progres real në dialogun Kosovë-Serbi. Udhëheqja serbe duhet të përmbahet nga gjuha nënçmuese dhe diskursi

armiçësor, dhe në vend të kësaj të fokusohet në krijimin e kanaleve më të mira të komunikimit për një çështje kaq të ndjeshme. Ky është elementi më i rëndësishëm për progresin e mëtejshëm në dialog. Pa respekt të ndërsjellë, asnjëra palë nuk do të jetë plotësisht e përkushtuar ndaj procesit.

Janë rreth 1600 persona të zhdukur nga lufta e Kosovës, shumica dërrmuese e tyre shqiptarë.⁹ Në dy dekadat e fundit, Serbia nuk ka treguar bashkëpunim të plotë për të dhënë përgjigje për atë që ka ndodhur me këta individë apo vendndodhjen e tyre. Megjithatë, ka disa zhvillime pozitive në këtë drejtim, ku Serbia është afër nënshkrimit të marrëveshjes me Kosovën për personat e pagjetur.¹⁰ Një marrëveshje e mundshme që do të fokusohet në gjetjen e personave të zhdukur dhe sjelljen e njëfarë paqeje për familjet e viktimave do të ishte një hap i madh përpara drejt normalizimit. Për më tepër, pranimi i krimeve të luftës nga Serbia dhe ndëshkimi i duhur i atyre që janë përgjegjës do të ndihmonte në sjelljen e procesit të normalizimit në rrugën e duhur.

Janë rreth **1,600** persona të zhdukur nga lufta e Kosovës, shumica dërrmuese e tyre shqiptarë. Në dy dekadat e fundit, Serbia nuk ka treguar bashkëpunim të plotë për të dhënë përgjigje për atë që ka ndodhur me këta individë apo vendndodhjen e tyre.

1,600 persona të zhdukur

6 Euronews Albania, [Kryeministria serbe Brnabić mohon gjenocidin në Kosovë](#), 17 qershor, 2022.

7 Prishtina Insight, [Ministri serb mbron përdorimin e termit "šiptar"](#), 05 tetor, 2020.

8 Bledar Qalliu, [Serbia mohon masakrën kundër civilëve shqiptarë, Dokumentar Revizionist Fondesh](#), Exit News, 10 dhjetor, 2021.

9 Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq, [23 vjet më vonë, më shumë se 1600 persona ende të pagjetur](#) në Kosovë, 30 gusht, 2021.

10 Kristi Ceta, [Serbia gati të nënshkruajë marrëveshje me Kosovën për personat e pagjetur](#), Albanian Daily News, 14 qershor, 2022.

Zbatimi i marrëveshjeve aktuale dhe vendimeve të Gjykatës Kushtetuese

Më 24 qershor, Kosova dhe Serbia u dakorduan për një udhërrëfyes për të zgjidhur çështjen e energjisë elektrike në veri të Kosovës, kryesisht të banuar nga serbët e Kosovës, të cilët nuk i paguanin faturat e energjisë elektrike për më shumë se dy dekada.¹¹ Udhërrëfyesi bazohet në një marrëveshje që u finalizua në vitin 2013, por nuk u zbatua asnjëherë. Sipas udhërrëfyesit, Zyra e Rregullatorit për Energji e Kosovës është e obliguar t'i japë licencë Drustvo Elektroserver, një kompani serbe që do të faturojë, inkasoj pagesat dhe do të ofrojë shërbime të mirëmbajtjes në katër komuna me shumicë serbe në veri të Kosovës.¹² Zbatimi i udhërrëfyesit ende nuk është parë; megjithatë, ky është një hap i madh përpara në dialog. Zbatimi i udhërrëfyesit do të sigurojë barazi mes qytetarëve të Kosovës dhe do të zbatohet sundimin e ligjit. Zbatimi i këtyre marrëveshjeve i jep një shtysë të madhe dialogut dhe krijon një shtysë për bashkëpunim ndërmjet palëve.

Nga ana tjetër, qeveria e Kosovës po refuzon të zbatojë dy vendime të Gjykatës Kushtetuese të cilat po pengojnë progresin në dialog: Themelimi i Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me shumicë serbe në Kosovë (AKS) dhe aktgjykimi për tokën e Manastirit Ortodoks Serb të Deçanit që e validon të drejtën e Manastirit për 24 hektarë tokë. Të dy vendimet janë të formës së prerë dhe nuk mund të apelojnë. Në aktgjykimin e Gjykatës Kushtetuese të Kosovës për AKS-në thuhet se parimet/elementet e përgjithshme të marrëveshjes nuk janë në përputhje me kushtetutën e Kosovës; megjithatë, gjykata kërkon zbatimin e tij bazuar në marrëveshjen e vitit 2013.¹³ Konkretisht, neni i dytë i aktgjykimit thotë si në vijim: "Asociacioni/Bashkësia e komunave me shumicë serbe themelohet siç parashihet me Marrëveshjen e Parë, të ratifikuar nga Kuvendi i Republikës së Kosovës dhe të shpallur nga Presidenti i Republikës së Kosovës."¹⁴ Pavarësisht vendimit të gjykatës, Kurti së fundi deklaroi se AKS "nuk duhet të zbatohet në asnjë mënyrë."¹⁵

Një pengesë tjetër e madhe është moszbatimi i vendimit të Gjykatës Kushtetuese, i cili konfirmoi pronësinë e 24 hektarë tokë nga Manastiri i Deçanit pas një mosmarrëveshjeje 16-vjeçare me komunën e Deçanit për pronësinë.¹⁶ Kjo nuk është e lidhur drejtpërdrejt me procesin e dialogut; megjithatë, Manastiri i Deçanit ka një rëndësi të madhe historike dhe kulturore për serbët e Kosovës. 24 hektarë tokë i janë dhuruar nga qeveria serbe Manastirit në vitin 1997. Pas luftës në Kosovë, 24 hektarë të tokës janë kërkuar të kthehen nga dy kompanitë shoqërore Apiko dhe Iliria. Megjithatë, vendimi i gjykatës i vitit 2016 i njohu Manastirit të drejtën e pronësisë mbi tokën. Ky vendim ngjalli një valë proteste në mesin e shqiptarëve të Kosovës të cilët nuk pajtoheshin me vendimin e gjykatës dhe thanë se një veprim i tillë ishte i paligjshëm për shkak se shqiptarët e Kosovës po shtypeshin në atë kohë nga qeveria serbe.¹⁷ Që atëherë, qeveria e Kosovës ka refuzuar zbatimin e vendimit, duke thënë se i takon Komunes së Deçanit që ta zbatojë vendimin, e cila po ashtu ka refuzuar zbatimin e vendimit të gjykatës.¹⁸

Moszbatimi i vendimeve përfundimtare të gjykatës rrezikon integritetin e sundimit të ligjit në vend, marrëdhëniet ndëretnike dhe progresin në dialog. Më e rëndësishmja, ajo tregon se qeveria e Kosovës nuk është plotësisht e përkushtuar ndaj sundimit të ligjit dhe zbatimit të vendimeve gjyqësore të formës së prerë. Para se të zgjidhej kryeministër, Albin Kurti në shumë raste kishte deklaruar se është i gatshëm të fillojë një dialog të brendshëm me komunitetin serb të Kosovës, sepse ndryshe nga Lista Serbe, serbët e Kosovës nuk kontrollohen nga regjimi i Beogradit.¹⁹ Megjithatë, Kurti është në pushtet për gati një vit e gjysmë, por nuk ka asnjë shenjë të një dialogu të tillë të brendshëm.²⁰ Edhe nëse Kurti tenton ta nisë atë, mungesa e zbatimit të vendimeve të gjykatës kushtetuese që kanë të bëjnë drejtpërdrejt me komunitetin serb në Kosovë do të nxisë mosbesimin në mesin e komunitetit dhe do t'ia vështirëson qeverisë së Kosovës që të iniciojë një dialog të brendshëm kuptimplotë me serbët e Kosovës.

11 Miroslav Lajčák, [Postim në twitter](#), 24 qershor, 2022.

12 Perparim Isufi dhe Milica Stojanovic, [BIRN Fact-Check: Cfarë do të arrijë marrëveshja Serbi-Kosovë për energji?](#), Balkan Insight, 24 qershor, 2022.

13 Gjykata Kushtetuese e Kosovës, [Rasti me nr. K0130/15](#), 23 dhjetor, 2015.

14 Po aty.

15 Arta Sopi, [Kurti: Asociacioni kurrë nuk bën të zbatohet](#), Kallxo.com, 27 qershor, 2022.

16 Gjykata Kushtetuese e Kosovës, [Rasti me nr. K1132/15](#), 20 maj, 2016.

17 Shkodran Nikçi, [Banorët protestojnë për mosmarrëveshjen rreth tokës së Manastirit të Deçanit](#), Prishtina Insight, 17 qershor, 2016.

18 Arton Konushevc, [Qeveria Kurti hesht lidhur me Manastirin e Deçanit](#), Radio Evropa e Lirë, 21 maj, 2021.

19 Sandra Cvetković, [Kryeministri i Kosovës "harroi" dialogun e brendshëm me serbët](#), Radio Evropa e Lirë, 28 mars, 2022.

20 Fitim Gashi, [Serbët i kërkojnë Kurtit ta mbajë premtimin për dialog të brendshëm](#), Koha, 05 korrik, 2022.

Ringjallja e perspektivës euroatlantike në Ballkanin Perëndimor

Samiti i fundit BE-Ballkani Perëndimor i mbajtur më 23 qershor nuk arriti të bëjë progresin e shumëpritur. Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë nuk iu dha drita jeshile për të filluar bisedimet e anëtarësimit në BE, Bosnja dhe Hercegovina nuk mori statusin e kandidatit në BE dhe Kosova nuk mori liberalizimin e vizave, pavarësisht se i përmbushi të gjitha standardet e kërkuara dhe priste një vendim që nga viti 2018.²¹ Serbia është tashmë në procesin e bisedimeve për anëtarësim, megjithëse progresi ka qenë minimal. Kosova, nga ana tjetër, nënshkroi marrëveshjen e saj të parë kontraktuale me BE-në në vitin 2016, Marrëveshjen e Stabilizimit Asociimit, por që atëherë nuk është bërë asnjë përparim i mëtejshëm në aspiratat e saj për integrim në BE. Ndërkohë, kryeministri Kurti ka deklaruar se planifikon të aplikojë për statusin e kandidatit në BE deri në fund të vitit 2022.²² Megjithatë, pati një ndryshim pozitiv më 19 korrik, kur BE nisi bisedimet për anëtarësimin e Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut.²³

Është gjithnjë e më e rëndësishme për BE-në të japë rezultate në rajon kur bëhet fjalë për perspektivën euroatlantike. Politika e zgjerimit është politika kryesore e BE-së në Ballkanin Perëndimor. Në dy dekadat e fundit, BE-ja ka përdorur një qasje "karrota dhe shkopi" për

të promovuar demokracinë në rajon, duke shpërblyer progresin me zgjerimin e mëtejshëm dhe duke përdorur ndëshkimin kur vendet i ngadalësuan reformat. Megjithatë, vitet e fundit, shkopinjë të BE-së duket se janë bërë më të shpeshta, ndërsa karrotat janë bërë gjithnjë e më të pakta. Politika e zgjerimit është mjeti më i mirë i BE-së për të shtyrë pozitivisht Kosovën dhe Serbinë drejt një zgjidhjeje përfundimtare. Mungesa e shpërblimeve për progres do ta bëjë të vështirë për Kosovën dhe Serbinë që të angazhohen plotësisht në dialog. Kjo është thelbësore veçanërisht për Serbinë, e cila tashmë është një vend kandidat dhe nuk do të jetë e prirur që të angazhohet për normalizim të plotë me Kosovën pa ndonjë rrugë konkrete drejt anëtarësimit në BE. Për më tepër, vendet perëndimore duhet të marrin parasysh rrugën drejt integritetit të Kosovës në NATO. Megjithëse anëtarësimi i plotë është pothuajse i pamundur duke marrë parasysh rrethanat aktuale, siç është mosnjohja nga katër shtetet anëtare të NATO-s (Greqia, Rumania, Sllovakia dhe Spanja), Perëndimi duhet të marrë parasysh programin e Partneritetit për Paqe të NATO-s për Kosovën, në të cilin gjithashtu merr pjesë Serbia.²⁴ Kjo mund të jetë një nxitje e mirë për Kosovën që të përparojë në aspiratat e saj euroatlantike. Ka pasur sinjale nga SHBA për një lëvizje të tillë; megjithatë, vendet anëtare evropiane të NATO-s nuk e kanë deklaruar ende qëndrimin e tyre për këtë çështje.²⁵

Në dy dekadat e fundit, BE-ja ka përdorur një qasje "karrota dhe shkopi" për të promovuar demokracinë në rajon, duke shpërblyer progresin me zgjerimin e mëtejshëm dhe duke përdorur ndëshkimin kur vendet i ngadalësuan reformat. Megjithatë, vitet e fundit, shkopinjë të BE-së duket se janë bërë më të shpeshta, ndërsa karrotat janë bërë gjithnjë e më të pakta.

21 Sinisa Jakov Marusic, [Udhëheqësit e Ballkanit Perëndimor shprehin zhgënjim për dështimin e Samitit të BE-së](#), Balkan Insight, 23 qershor, 2022.

22 Mediana Halili & Arta Sopi, [Kurti: Sivjet synojmë të aplikojmë për statusin e vendit kandidat për anëtarësim në BE](#), Kallxo.com, 10 qershor, 2022.

23 Camille Gijs, [BE nis bisedimet për anëtarësim me Maqedoninë e Veriut dhe Shqipërinë](#), Politico, 19 korrik, 2022.

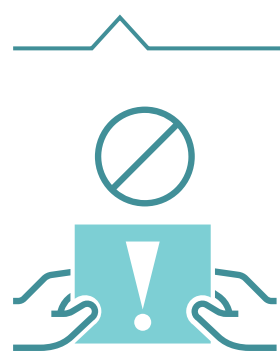
24 [Partneriteti për Paqe \(PfP\)](#) është program i NATO-s që synon krijimin e besimit ndërmjet shteteve anëtare të NATO-s dhe shteteve të tjera. Është një program i bashkëpunimit praktik dypalësh ndërmjet vendeve individuale partnere euroatlantike dhe NATO-s. Ai i mundëson partnerëve të ndërtojnë një marrëdhënie individuale me NATO-n, duke zgjedhur prioritetet e tyre për bashkëpunim.

25 Barbara Halla, [SHBA mbështet planin e Kosovës për t'iu bashkuar programit të NATO-s për paqe](#), Euractiv, 27 maj, 2022.

Ushtrimi i presionit ndaj Serbisë që të përafrohet me politikën e BE-së dhe sanksionet ndaj Rusisë

Vendimi i Rusisë për të pushtuar Ukrainën më 24 shkurt ka krijuar një ndjenjë urgjence në procesin e dialogut Kosovë-Serbi. Me përjashtim të Bjellorusisë, Serbia mbetet i vetmi vend evropian që nuk ka vendosur asnjë raund të vetëm sanksionesh kundër Rusisë, duke theksuar marrëdhëniet e ngushta të Serbisë me Rusinë. Pavarësisht se është një vend kandidat për anëtarësim në BE – duke u konsideruar si një pararendëse në proces – Serbia ka vazhduar bashkëpunimin me Rusinë, pavarësisht thirrjeve të shumta nga institucionet e BE-së dhe shtetet anëtare të BE-së për të vendosur sanksione.²⁶ Serbia është dakorduar së fundmi për një marrëveshje të re gazi me Rusinë, e cila do të sigurojë një furnizim trevjeçar me gazin rus në Serbi.²⁷ Në qershor, Serbia priste një vizitë zyrtare nga ministri i jashtëm rus, Sergei Lavrov, udhëtimi i të cilit u anulua për shkak të zonës së ndalim-fluturimit të vendosur nga vendet anëtare ballkanike të NATO-s.²⁸ Pavarësisht zhvillimeve të tilla, BE-ja nuk i ka bërë shumë presion Serbisë për të ndryshuar qasjen e saj. Nëse Serbia vazhdon me qasjen e saj të mosangazhimit dhe

injoron thirrjet e BE-së për këtë çështje të rëndësishme, kjo do të ketë ndikim negativ në dialogun Kosovë-Serbi dhe në përpjekjet e BE-së për një zgjidhje përfundimtare. Kosova gjithashtu luan një rol të rëndësishëm simbolik në marrëdhëniet BE-Rusi. Presidenti rus Vladimir Putin e përdori Kosovën si një precedent për të justifikuar aneksimin e Krimesë në vitin 2014 dhe luftën e tij në shkallë të gjerë në Ukrainë në 2022, si dhe për njohjen e rajoneve të vetëshpallura separatiste ukrainase të Donetskut dhe Luhanskut si republika të pavarura.²⁹ Mbështetja ruse për Serbinë është një nxitje për Vuçiqin për të përjetësuar status quo-në e mbajtjes së një marrëdhënie të mirë me Rusinë në kohë lufte. Edhe pse BE-ja, si ndërmjetës, është përpjekur të qëndrojë neutrale në dialogun Kosovë-Serbi, lufta në Ukrainë është një situatë ku BE-ja dhe vendet anëtare të saj nuk mund të qëndrojnë neutrale dhe të respektojnë qëndrimin e politikës së jashtme të Serbisë. BE-ja dhe vendet e saj anëtare duhet t'i bëjnë presion Serbisë që t'i shpallë sanksione Rusisë dhe të rikonfirmojë rrugën e saj evropiane. Përndryshe, kjo mund të dëmtojë përpjekjet e BE-së dhe besueshmërinë e saj në procesin e dialogut. BE-ja duhet t'ia bën të qartë Serbisë se vendet që dëshirojnë të bashkohen me bllokun duhet të harmonizohen me politikën

Vendimi i Rusisë për të pushtuar Ukrainën më 24 shkurt ka krijuar një ndjenjë urgjence në procesin e dialogut Kosovë-Serbi. Me përjashtim të Bjellorusisë, Serbia mbetet i vetmi vend evropian që nuk ka vendosur asnjë raund të vetëm sanksionesh kundër Rusisë, duke theksuar marrëdhëniet e ngushta të Serbisë me Rusinë. Pavarësisht se është një vend kandidat për anëtarësim në BE – duke u konsideruar si një pararendëse në proces –

Serbia ka vazhduar bashkëpunimin me Rusinë, pavarësisht thirrjeve të shumta nga institucionet e BE-së dhe shtetet anëtare të BE-së për të vendosur sanksione. Serbia është dakorduar së fundmi për një marrëveshje të re gazi me Rusinë, e cila do të sigurojë një furnizim trevjeçar me gazin rus në Serbi.

26 Euractiv, [Gjermania i kërkon Serbisë t'i zbatojë sanksionet kundër Moskës](#), 11 qershor, 2022.

27 Reuters, [Serbi: Vuçiq thotë se është dakorduar me Putinin për një kontratë trevjeçare për furnizimin me gaz](#), 29 mars, 2022.

28 Radio Evropa e Lirë, [Lavrov anulon udhëtimin në Serbi pasi fqinjët ballkanikë refuzojnë lejen për fluturim mbi zonën e tyre](#), 06 qershor, 2022.

29 Jade McGlynn, [Pse Putini vazhdon të flasë për Kosovën](#), *Politika e Jashtme*, 03 mars, 2022.

e jashtme të BE-së për një çështje kaq të rëndësishme dhe të marrin parasysh zbatimin e masave konsekuente, siç është skualifikimi i Serbisë nga bisedimet për anëtarësim në BE.³⁰

Përtej marrëdhënieve të ngushta të Serbisë me Rusinë, qëndrimi i Presidentit Vuçiq ndaj vendeve të Kuintit (Gjermania, Franca, Italia, Mbretëria e Bashkuar dhe Shtetet e Bashkuara) ka qenë akuzues. Pas vendimit të fundit të Kosovës për ndryshimin e targave të Serbisë në Kosovë me ato zyrtare të Kosovës, Vuçiq akuzoi Kosovën për përgatitjen e një sulmi në zonat me shumicë serbe të Kosovës dhe shtoi se ky "sulm" kishte mbështetjen e vendeve të Kuintit.³¹ Vuçiq e ka përdorur këtë lloj retorikë edhe më parë; për shembull, kur Kosova dërgoi forca policore në veri për t'i shkatërruar grupet e krimit të organizuar, Vuçiq e përshkroi veprimin e policisë si një sulm kundër serbëve.³² Duhet t'ndalojë natyra akuzuese dhe luftënxitëse e retorikës së Vuçiqit. Është e rëndësishme që vendet perëndimore të vihen në veprim ndaj deklaratave të tilla të rrezikshme nga lidershpi serb.

Nxitja e bashkëpunimit më të thellë ndërmjet BE-SHBA-së dhe ndërmjet të dërguarve në Ballkanin Perëndimor

Aktualisht, janë pesë të dërguar special të emëruar në rajon nga subjekte të ndryshme: i dërguari i BE-së, Miroslav Lajčák; i dërguari i SHBA-së, Gabriel Escobar; i dërguari britanik, Stuart Peach; i dërguari gjerman, Manuel Sarrazin; dhe së fundmi, e dërguara greke, Sofia Grammata. Emërimi i të dërguarve është një hap përpara në dialog dhe dërgon një sinjal të mirë për Kosovën dhe Serbinë. Megjithatë, deri më tani nuk duket se ka shumë bashkëpunim dhe koordinim mes të dërguarve. Ky bashkëpunim do të ofronte mbështetje shtesë politike për Miroslav Lajčak, i cili aktualisht po udhëheq bisedimet e ndërmjetësuar nga BE, dhe në të njëjtën kohë, do të shtonte më shumë presion ndaj Kosovës dhe Serbisë për të qëndruar plotësisht të përkushtuar ndaj procesit.

Një çështje specifike ku mund të ketë më shumë koordinim është tema e bashkëpunimit rajonal. Aktualisht ekzistojnë dy procese bashkëpunimi rajonal në Ballkanin Perëndimor: Procesi i Berlinit dhe Ballkani i Hapur (i njohur më parë si Mini-Shengeni).³³ Të gjitha vendet e rajonit mbështesin Procesin e Berlinit, por vetëm SHBA-të mbështesin Ballkanin e Hapur, i cili ndryshe nga Procesi i Berlinit, është një iniciativë e drejtuar nga vendet si Shqipëria, Maqedonia e Veriut dhe Serbia. Procesi i Berlinit dhe Ballkani i Hapur kanë objektiva të ngjashme të cilët mbivendosen me njëri-tjetrin. Ndërsa nuk është plotësisht e qartë se çfarë do të ndodhë me Procesin e Berlinit, për shkak të ndryshimit në udhëheqjen në Gjermani, BE-ja dhe vendet e saj anëtare duhet të bëjnë një deklaratë zyrtare për nismën e Ballkanit të Hapur për të shmangur konfuzionin në Ballkanin Perëndimor. Bosnja dhe Hercegovina, Mali i Zi dhe Kosova – të cilat nuk janë anëtarësuar në Ballkanin e Hapur – kanë presion nga vendet pjesëmarrëse për t'u bashkuar, dhe refuzimi i tyre po etiketohet si një kërcënim për stabilitetin në rajon.³⁴ Bashkëpunimi më i ngushtë mes SHBA-së dhe BE-së është thelbësor për normalizimin e plotë ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Vetëm një qasje e koordinuar SHBA-BE mund të shërbejë si katalizator dhe të prodhojë sinergjinë e nevojshme për të finalizuar marrëveshjen.³⁵

Përfundim

Dialogu dhjetëvjeçar ndërmjet Kosovës dhe Serbisë ka pasur një progres relativ; megjithatë, arritja e një marrëveshjeje përfundimtare gjithëpërfshirëse nuk ka përfunduar ende. Dialogu ka dëshmuar se është e domosdoshme vendosja e parimeve dhe elementeve kyçe për të siguruar progres të vazhdueshëm. Kështu, BE-ja duhet të bëjë një hap prapa dhe të rikalibrojë qasjen e saj ndërmjetësuese në negociatë. Për më tepër, qeveritë e Kosovës dhe Serbisë duhet të angazhohen plotësisht për dialogun me qëllim të normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet dy vendeve.

30 Carl Bildt, [Postim në twitter](#), 27 shkurt, 2022.

31 Alice Taylor, [Vuçiq akuzon Prishtinën për përgatitjen e sulmit ndaj zonës së banuar me shumicë serbe të Kosovës](#), Euractiv, 30 qershor, 2022.

32 Dusan Stojanovic, [Tensionet rriten në kufirin Kosovë-Serbi për targat](#), Associated Press, 20 shtator, 2021.

33 Visar Xhambazi, [Mini-Shengeni dhe Bashkëpunimi Rajonal: Nevojitet "Pëlqimi i gjashtë vendeve /Six to Tango" në Ballkanin Perëndimor](#), Demokracia për Zhvillim, 26 maj, 2020.

34 Bledar Qalliu, [Presidentët e Kosovës dhe Malit të Zi paralajmërojnë Ballkanin e Hapur si kërcënim për rajonin](#), Exit News, 19 maj, 2022.

35 Visar Xhambazi, [BE dhe SHBA kanë nevojë për njëra-tjetrën për të arritur marrëveshjen përfundimtare Kosovë-Serbi](#), The Globe Post, 11 nëntor, 2019.

Autor: Milos Pavkovic

Elementet kyçe të nevojshme për progres në normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Serbisë dhe Kosovës : Një këndvështrim nga Serbia

Hyrje

Pas negociatave të dështuara ndërmjet përfaqësuesve nga Serbia dhe Kosova³⁶ për statusin përfundimtar të krahinës nën patronatin e OKB-së dhe Grupit të Kontaktit në vitin 2007, Kosova shpalli në mënyrë të njëanshme pavarësinë në shkurt 2008. Tre vjet më vonë, BE-ja nisi Dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës si ndërmjetës. Fillimisht bisedimet u zhvilluan në nivel teknik, por në vitin 2012 ato u ngritën në nivelin më të lartë politik dhe që atëherë niveli teknik dhe dialogu i lartë politik po shkojnë paralelisht. Gjatë më shumë se një dekade të negociatave, procesi pati "ngritjet" dhe "tatëpjetat". Që nga viti 2011, të dyja palët kanë nënshkruar 24 marrëveshje,³⁷ duke rikoduar disa nga momentet më të ndritshme të procesit. Disa nga marrëveshjet më të rëndësishme janë këto: Marrëveshja e Përfaqësimit Rajonal (2012), Marrëveshja e Parë e Parimeve që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve (Marrëveshja e Brukselit - 2013), Marrëveshja për Energjinë (2013) dhe Marrëveshja për Integrimin të Gjyqësorit (2015). Të gjitha këto marrëveshje i shërbejnë

qëllimit të normalizimit gradual të marrëdhënieve. Nga ana tjetër, "tatëpjeta" e negociatave rezultoi në një përshkallëzim të marrëdhënieve dhe periudha të gjata pa marrëveshje dhe në disa raste pa takime. Dy ngecjet më të dukshme gjatë negociatave nën lehtësimin e BE-së ndodhën në vitin 2018 dhe 2021. Në nëntor 2018, qeveria në Prishtinë prezantoi taksën 100% për mallrat e importuara nga Serbia si përgjigje ndaj nismës së saj diplomatike për çnjohjen e pavarësisë së Kosovës. Ngërçi zgjati deri në mars 2020, për një vit e gjysmë, kur taksat u hoqën dhe tregtia u normalizua. Kriza e dytë ndodhi në vitin 2021 me krizën dy javore për targarat. Këtë herë ndërmjetësimi i BE-së i ndihmoi të dyja palët të arrinin një marrëveshje të përkohshme. Duke pasur parasysh dinamikat e ndryshme të dialogut, ky dokument synon të ofrojë parimet kyçe që mund të ofrojnë një bazë solide për negociatat e ardhshme në mënyrë që të minimizohen shanset që negociatat të ndërpriten sërish në të ardhmen, me synimin për të përfunduar me sukses procesin e normalizimit të marrëdhënieve.

Gjatë më shumë se një dekade të negociatave, procesi pati "ngritjet" dhe "tatëpjetat". Që nga viti 2011, të dyja palët kanë nënshkruar **24 marrëveshje**.

³⁶ Ky emërtim nuk paragjykon qëndrimet për statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 dhe Opininionin e GJND-së mbi Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.

³⁷ Lista e të gjitha marrëveshjeve të nënshkruara gjendet në [faqen e internetit](#) të Zyrës për Kosovë dhe Metohi të Qeverisë së Republikës së Serbisë

Parimet e nevojshme për progresin në normalizimin

Normalizimi i marrëdhënieve në rastin e Kosovës dhe Serbisë është një proces i tejkzgjatur i cili po tregon progres të ngadaltë. Për të ruajtur procesin aktual dhe për të shmangur çdo regres të mundshëm në Dialog, ky dokument ofron 13 parime kyçe që duhet ndjekur nga të dyja palët.

1. Të jenë të hapur ndaj dialogut

Ky është një parim bazë që duhet të ndjekin të dyja palët për të arritur çdo lloj marrëveshjeje dhe për të vazhduar procesin e normalizimit të marrëdhënieve. Mosarritja e marrëveshjes është një pjesë normale e dialogut, por ajo që është e rëndësishme është që dialogu të vazhdojë pa marrë parasysh pengesat që mund të dalin gjatë procesit. Singjeriteti në dialog është e rëndësishme për serbët pasi më shumë se 2/3 e tyre e mbështesin atë.³⁸ Për sa kohë që të dyja palët flasin, ekziston mundësia për arritjen e marrëveshjeve. Nga ana tjetër, të refuzosh të flasësh do të thotë dështim i sigurt dhe gjithashtu mund të rrisë tensionet. Kjo është arsyeja pse është e rëndësishme të mbahet gjallë dialogu, sepse për aq kohë sa delegacionet negociojnë, procesi është në vazhdim dhe ekziston mundësia për normalizimin përfundimtar të marrëdhënieve. Të dyja palët kanë bojkotuar negociatat në të kaluarën. Së pari, Presidenti i Serbisë në vitin 2018 refuzoi bisedimet e planifikuara me homologun kosovar Hashim Thaç.³⁹ Më pas, një raund tjetër negociatash në Bruksel u bojkotua në maj të vitit 2021, kur kryeministri i Kosovës refuzoi të vinte me delegacionin e tij në tryezën e bisedimeve.⁴⁰ Është e rëndësishme që këto të mbesin raste të izoluara dhe që të dyja palët të mbeten të hapura për dialog dhe të angazhohen në dialog me mirëbesim.

2. Të vendosen në rend të parë interesat e popullsisë vendase

Interesat e komuniteteve lokale duhet të vihen në plan të parë gjatë rrjedhës së bisedimeve, pasi që Kosova është komunitet i përzier, i cili përveç popullatës shumicë shqiptare është vend edhe i disa komuniteteve pakicë: si atyre serbë, boshnjakë, turq, ashkali, egjiptianë, goranë dhe romë. Ka disa arsye për këtë. Së pari, bisedimet kanë qëllim zgjidhjen e shumë problemeve teknike në nivel lokal e që aktualisht po e pengojnë rrjedhën normale të jetës në disa pjesë të Kosovës. Ato probleme janë: liria e lëvizjes, siguria e përgjithshme, çështjet pronësore, shërbimet postare etj. Disa nga këto çështje i shqetësojnë edhe qytetarët e Serbisë, siç është liria e lëvizjes, pasi që marrëveshjet ekzistuese rregullojnë udhëtimin dhe njohjen reciproke të letërnjoftimeve. Së dyti, kur interesat e këtyre njerëzve janë prioritare, marrëveshjet mund të arrihen më shpejt dhe zbatimi i tyre mund të fillojë pa vonesë. Së treti, njëra nga arsyet kryesore pse bisedimet filluan mes Beogradit dhe Prishtinës ishte që njerëzit që jetojnë në Kosovë të bëjnë jetë të denjë dhe normale. Prandaj, sigurimi i jetës normale për komunitete dhe individë që jetojnë në Kosovë duhet të jetë forcë e mjaftueshme shtytëse për palët biseduese që t'i japin fund procesit për normalizimin e marrëdhënieve.

3. Të shkëputet qarku i mosbesimit dhe të ndërtohet mirëbesim mes palëve

Njëri nga problemet e rëndësishme që e rëndon procesin e normalizimit të marrëdhënieve dhe marrëdhënieve të ndërsjella është mosbesimi i përgjithshëm mes palëve biseduese. Hulumtimet e ndryshme tregojnë se ekziston mosbesim i përgjithshëm mes njerëzve në të dyja anët.⁴¹ Nga ana tjetër, si serbët ashtu edhe shqiptarët

Prandaj, sigurimi i jetës normale për komunitete dhe individë që jetojnë në Kosovë duhet të jetë forcë e mjaftueshme shtytëse për palët biseduese që t'i japin fund procesit për normalizimin e marrëdhënieve.

³⁸ Maja Bjeloš, [Qëndrimet e qytetarëve të Serbisë mbi marrëdhëniet me Kosovën dhe Shqipërinë. Analizë e opinionit publik](#), Qendra e Beogradit për Politikën e Sigurisë, Beograd, 2022, f. 2.

³⁹ Valerie Hopkins & Michael Peel, [Serbia e përbuz Kosovën në goditjen e bisedimeve të paqes](#), Financial Times, 2018, qasur më: 19.07.2022.

⁴⁰ Ballkani Perëndimor evropian, [Kurti thotë se nuk do të jetë në Bruksel më 11 maj, datë e shpallur për takimin me Vuçiqin](#), qasur më: 21.06.2022.

⁴¹ Shih më tepër në: Qendra për Dialog Social dhe Iniciativa Rajonale, (CSDRI), [Normalizimi i marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës nga perspektiva e qytetarëve – Cfarë dimë dhe cfarë ndiejmë?](#), Belgrade, 2019, qasur më: 22.06.2022.

që jetojnë në Kosovë janë të gatshëm dhe dëshirojnë pajtim ndëretnik.⁴² Kjo nënkupton që udhëheqësit e tyre politikë ta marrin përgjegjësinë dhe ta shkëpusin qarkun e mosbesimit. Disa nga mënyrat për ndërtimin e mirëbesimit mund të jenë rritja e numrit të paraqitjeve të përbashkëta publike, konferencave për shtyp si dhe të forcohen marrëdhëniet personale. Marrëdhëniet e mira personale mes presidentit francez Charl de Gol dhe kancelarit gjerman Konrad Adenauer rezultuan me Traktatin e Elizesë- që ishte bazë për pajtim historik dhe krijimin e një Evrope të bashkuar ku Franca dhe Gjermania ishin në zemër të saj. Ngjashëm, ndërtimi i marrëdhënieve personale mes udhëheqësve politikë mund të ndihmojë në ndërtimin e mirëbesimit mes vetë udhëheqësve, por çka është më e rëndësishmja, edhe mes qytetarëve. Kjo mund të shpie edhe në nënshkrimin e ndonjë traktati miqësor serbo-shqiptar që do ta shënonte një epokë të re të marrëdhënieve mes dy kombeve dhe normalizimit e plotë të marrëdhënieve Kosovë-Serbi.

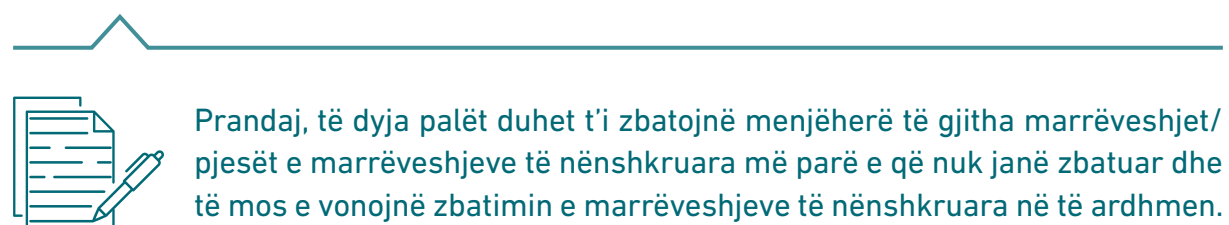
4. Procesi të jetë më transparent

Edhe pse negociatat zhvillohen pas dyerve të mbyllura në Bruksel, produkti përfundimtar i këtyre takimeve gjendet në dispozicion në internet. Të gjitha marrëveshjet janë të hapura për publikun, ndërsa pas çdo takimi organizohet konferencë shtypi me deklarata nga të gjitha palët e bisedimeve. Sidoqoftë, në rastin e Serbisë, anketat e opinionit publik tregojnë se shumica e të anketuarve nuk e dinë përmbajtjen e marrëveshjeve, ndërkohë që nuk kanë as ndonjë ide të qartë se çfarë nënkupton procesi i normalizimit.⁴³ Por udhëheqësit ndonjëherë janë misterioz kur bëhet fjalë për dialogun. Episodi i bisedimeve të fshehta mes

presidentit të atëhershëm të Kosovës, Hashim Thaçit dhe atij të Serbisë, Aleksandar Vučić, për ndarjen e Kosovës është manifestimi më i mirë.⁴⁴ Me kësi lloj përpjekje të dyshimta për marrëveshje, qytetarët janë të frustruar me liderët që zbulojnë shumë pak për atë që po bisedohet në emër të tyre.⁴⁵ Megjithkëtë, liderët e të dyja palëve duhet të punojnë më shumë në transparencë dhe transmetimin e synimeve të tyre drejt qytetarëve për t'iu shmangur keqkuptimeve në publik.

5. Të zbatohen marrëveshjet e nënshkuara pa ngurrim

Siç u përmend më herët, të dyja palët kanë nënshkuar 24 marrëveshje deri më tani. Fatkeqësisht, jo të gjitha u zbatuan dhe shumica prej tyre u zbatuan vetëm pjesërisht.⁴⁶ Rastet e dështimit të zbatimit të pjesëve të Marrëveshjes së Brukselit për themelimin e Komunitetit/ Asociacionit të Komunave Serbe dhe Marrëveshjes për Kadastër si dhe dy marrëveshjet për energjinë, për zbatimin e të cilave janë pajtuar vetëm kohëve të fundit pas disa vitesh stagnimi, janë shembuj të qartë të problemeve që po shkakton moszbatimi. Refuzimi ose pamundësia për t'i zbatuar marrëveshjet shkakton ngecje shtesë në bisedime dhe bllokun procesin e normalizimit të marrëdhënieve duke dëmtuar njëkohësisht besueshmërinë e procesit dhe krijon mosbesim shtesë mes palëve. Prandaj, të dyja palët duhet t'i zbatojnë menjëherë të gjitha marrëveshjet/ pjesët e marrëveshjeve të nënshkuara më parë e që nuk janë zbatuar dhe të mos e vonojnë zbatimin e marrëveshjeve të nënshkuara në të ardhmen.

42 Danas, Hulumtim: *Shumica e serbëve dhe shqiptarëve të Kosovës janë për pajtim ndëretnik*, qasur më: 22.06.2022.

43 Qendra për dialog shoqëror dhe nisma regjionale, *Narrativa e re e normalizimit*, f. 4, qasur më: 23.06.2022.

44 Kossev, *A po flasim Mogherini, Vuçiq, Thaçi për ndarjen e Kosovës? Duhet të ndërpritet loja e dy Presidentëve*, 2018, qasur më: 21.06.2022.

45 Heather A. Conley & Dejana Sarić, *Procesi i Normalizimit Serbi-Kosovë: Një shkëputje e përkohshme e SHBA-së*, Qendra për Studime Strategjike dhe Ndërkombëtare, f. 8.

46 Afati kohor i marrëveshjeve të nënshkuara dhe niveli i zbatimit është i disponueshëm këtu: *Normalizimi – Negociatat e Brukselit ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës*, qasur më: 22.06.2022.

6. Hapja e nismave të reja rajonale për përfaqësimin e

Kosovës dhe forcimi i bashkëpunimit në ato ekzistuese

Kosova, sipas Marrëveshjes për Përfaqësim Rajonal po merr pjesë në nisma të ndryshme rajonale si p.sh Procesi i Berlinit, Tregu i Përbashkët Rajonal, Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal (RCC), Zona e Tregtisë së Lirë të Evropës Qendrore (CEFTA) dhe të tjera. Të dyja palët duhet të punojnë në forcimin e marrëdhënieve brenda kornizave shumëpalëshe ku marrin pjesë të dyja palët. Vitin e kaluar, Ministria e Industrisë, Ndërmarrësisë dhe Tregtisë e Kosovës vendosi t'i kundërshtojë të gjitha aktet e Bordit Drejtues të CEFTA-s pasi e refuzoi kërkesën e Kosovës për t'u përfaqësuar pa UNMIK-un.⁴⁷ Edhe pse kërkesa e Kosovës mund të jetë legjitime, ajo nuk duhet të heqë dorë nga pjesëmarrja në asnjërinë nismë rajonale, sidomos jo në CEFTA dhe duhet të jetë partner konstruktiv. Në të njëjtën mënyrë, Serbia duhet të veprojë në mënyrë konstruktive dhe miqësore ndaj Kosovës në të gjitha nismat rajonale dhe ta ndihmojë Kosovën që t'i forcojë marrëdhëniet me të gjithë partnerët. Me qasje dhe mbështetje të sinqertë në nisma të ndryshme rajonale, të dyja palët mund të zhvillojnë marrëdhënie dhe partneritete më të gjera. Si pasojë, kjo krijon mundësi të mira për procesin e normalizimit të marrëdhënieve. Madje, Kosova duhet ta ketë parasysh dhe të mendojë prapë pozitën e saj aktuale ndaj nismës Ballkani i Hapur pasi që mund ta sigurojë edhe një forum tjetër për bashkëpunim rajonal dhe më shumë kontakte me Serbinë. Sidomos duke pasur parasysh se kohëve të fundit kjo është mbështetur nga Komisionari për Zgjerim i KE-së.⁴⁸

7. Të mbështetnin njëra-tjetrën në rrugën e përbashkët drejt anëtarësimit në BE

Synim strategjik i Serbisë dhe Kosovës është anëtarësimi në BE. Prapëseprapë, Serbia ka kohë të gjatë në rrugën e integrimeve evropiane, ndërsa kjo rrugë e gjatë për Kosovën ende nuk ka filluar. Në të vërtetë, dialogu mbetet kapitull bllokues për Serbinë⁴⁹ - derisa progresi në Kapitullin 35 krahas reformave në sundimin e ligjit është përcaktuesi kyç i progresit të saj në anëtarësim - dhe

moment historik i rëndësishëm për Kosovën në mënyrë që të hapë bisedimet për anëtarësim. Madje, lufta në Ukrainë, krizat e naftës dhe gazit si dhe pasojat e luftës po e imponojnë domosdoshmërinë e fqinjëve ballkanikë për të qëndruar së bashku në këto kohëra të vështira. Prandaj është në interesin e tyre jetik që të vazhdojnë me dialogun. Pa zhvilluar bisedime me mirëbesim dhe pa pasur parasysh perspektivën e BE-së, të dyja palët rrezikojnë të mbeten krejtësisht anash, ndërsa pjesa tjetër e Evropës vazhdon me proceset e tyre të integritimit. Prandaj, është e rëndësishme shumë të madhe që të dyja palët ta vazhdojnë rrugët e tyre evropiane dhe t'i bashkohen BE-së. Sapo të dyja vendet të bëhen anëtarë të BE-së, edhe partneriteti do të mbahet më lehtë.

8. Të hiqet dorë nga aspiratat maksimaliste të të dyja palëve dhe të tentohet për një kompromis thelbësor

Njëra nga çështjet kryesore të procesit të normalizimit të marrëdhënieve mes Beogradit dhe Prishtinës është të kuptuarit e ndryshëm të "normalizimit gjithëpërfshirës".⁵⁰ Për Kosovën, rezultati përfundimtar i dialogut duhet të jetë 'njohja reciproke' nga të dyja shtetet, ndërsa për Serbinë njohja e pavarësisë së Kosovës është vija e kuqe përtej së cilës vështirë se do të lëvizë.⁵¹ Mospajtimet e dukshme në këtë temë nuk duhet ta pengojnë dialogun dhe se të dyja palët nuk duhet të insistojnë në aspiratat e tyre maksimaliste. Përkundrazi, ato duhet të bisedojnë për tema për të cilat mund të gjejnë një qëndrim të përbashkët, duke i lënë për në fund temat e ndjeshme, në mënyrë që të arrijnë kompromis thelbësor dhe ta përfundojnë procesin e normalizimit.

9. Të zhvendosen raundet e bisedimeve nga Brukseli në Prishtinë dhe Beograd për të sjellë dialogun sa më afër qytetarëve dhe për ta siguruar pronësinë

Deri më tani, të gjitha bisedimet janë zhvilluar në Bruksel pasi BE-ja është edhe lehtësuesi zyrtar i procesit. Fillimisht, Përfaqësuesi i Lartë i BE-së për Politikë të Jashtme dhe Siguri ishte përgjegjës për lehtësimin e dialogut, por në prill 2020 BE-ja emëroi Miroslav Lajçakun si Përfaqësues Special të BE-së për dialogun Beograd-Prishtinë. Lajçak ka vizituar disa herë Beogradin dhe Prishtinën në vizita të

47 N1, *CEFTA refuzoi kërkesën e Kosovës që të përfaqësohet pa UNMIK-un*, qasur më: 22.06.2022.

48 Euronews, *Varhely: Ballkani i Hapur mund ta përshpejtojë rrugën drejt BE-së*, qasur më: 22.06.2022.

49 Kapitulli 35 Çështje tjera – Kosova thekson se Serbia dhe Kosova duhet të nënshkruajnë 'marrëveshje gjithëpërfshirëse të normalizimit' në mënyrë që Serbia ta mbyllë këtë kapitull. Kapitulli 35, së bashku me disa të tjerë e ka të ashtuquajturën 'klauzolë pezulluese' që nënkupton se nëse nuk arrihet përparim në këtë kapitull, hapja dhe mbyllja e kapitujve të tjerë mund të ndalet derisa të arrihet përparim i kënaqshëm në Kapitullin 35.

50 Parlamenti Evropian, *Dialogu Beograd-Prishtinë – Rrugë e vështirë drejt marrëveshjes gjithëpërfshirëse për normalizim*, Përmbledhje, f. 4, qasur më: 23.06.2022.

51 Po aty, f. 4.

ndara, por raundet e bisedimeve bëheshin çdoherë në Bruksel. Për ta afruar dialogun me qytetarët dhe për ta forcuar pronësinë e bisedimeve nga elitat lokale, lëvizja e të paktën disa raundeve të bisedimeve mund ta ndihmonte këtë çështje. Për fillim, vendosja e bisedimeve teknike në rajon mund të jetë rruga e duhur përpara, duke përfshirë bashkëpunimin mes organizatave të shoqërisë civile për këtë çështje. Dialogu në Beograd dhe Prishtinë do t'i jepte atij perspektivën për të qenë më i pavarur, pasi njëra nga problemet e identifikuar të Dialogut është frustrimi me ndërhyrjen e fuqive të huaja.⁵² Arritja dhe shpallja e marrëveshjeve në të dyja kryeqytetet nga udhëheqësit politikë ka mundësi që t'i tregohet popullatës vendase mbi rëndësinë dhe suksesin e dialogut.

10. Të themelohet një mekanizëm për monitorimin e zbatimit të marrëveshjeve të nënshkruara

Përveç përpjekjeve të organizatave të shoqërisë civile për ta monitoruar zbatimin e marrëveshjeve të nënshkruara më herët mes Beogradit dhe Prishtinës, nuk kishte asnjë mekanizëm të strukturuar monitorimi dhe raportimi nga Shërbimi i jashtëm Evropian (EEAS) - të paktën jo në dispozicion të publikut. Nga më shumë se 24 marrëveshje dhe disa konkluzione të BE-së si ndërmjetës, deri në fund të vitit 2021 dy nuk janë zbatuar ende, ndërsa 12 prej tyre janë duke u zbatuar pjesërisht.⁵³ Përveç rritjes së përgjegjësisë së udhëheqësve politikë të përfshirë në proces, mekanizmi monitorues i EEA-s duhet të sigurojë bazë të mirë për raportet vjetore të Komisionit për kandidatët dhe shtetet aspiruese për anëtarësim. Ky mekanizëm do të përdorej për ta theksuar rëndësinë e zbatimit dhe për t'u përkujtuar palëve dhe publikut kur nuk ka përparim në zbatim. Ai do të ishte gjithashtu edhe mjet efektiv dhe i paanshëm për vlerësimin e progresit në zbatim. Ky mekanizëm do të jetë i dobishëm për përparimin e Serbisë në negociatat për anëtarësim në BE, pasi mund të përdoret si burim verifikimi për progresin në Kapitullin 35.

11. Të përmbajturit nga përdorimi i gjuhës nxitëse dhe nga deklaratat populiste

Përdorimi i gjuhës armiqësore dhe deklaratave populiste nga përfaqësues të qeverive të të dyja palëve ndikon shumë negativisht në procesin e normalizimit. Disa shembuj të diskursit armiqësor janë deklaratat e ministrit në qeverinë serbe Aleksandar Vulin i cili shpesh përdor shprehje nënçmuese për shqiptarët⁵⁴ dhe bën thirrje për demarkacion mes serbëve dhe shqiptarëve me "kufi me vija të trasha".⁵⁵ Nga ana tjetër, deklaratat populiste të zyrtarëve të Kosovës, si thirrjet për bashkim të Kosovës dhe Shqipërisë nga kryeministri Kurti,⁵⁶ krijojnë mosbesim mes palëve dhe dëmtojnë atmosferën e përgjithshme për dialog. Deklaratat negative transmetohen shumë më lehtë dhe më shpejt nga mediat dhe lehtë mund të shkaktojnë pengesa në dialog. Prandaj, të dyja palët duhet t'i parandalojnë zyrtarët e tyre qeveritarë që të mos përdorin gjuhë nxitëse dhe deklarata populiste e në vend të saj ta krijojnë një atmosferë bashkëpunimi dhe partneriteti.

12. Të përmbajturit nga përdorimi i dhunës

Lufta që arriti kulmin në vitet 1998-1999 ishte rezultati më i keq i mundshëm i mospajtimeve serbo-shqiptare në Kosovë. Me shumë viktima civile dhe krime lufte nga të dyja palët,⁵⁷ nuk ka sjellë asgjë të mirë përveç mësimin për të dyja palët se dhuna nuk është në interesin e askujt. Fatkeqësisht, shembujt e trazirave të vitit 2004⁵⁸ dhe lëvizjet e ushtrisë serbe pranë vijës administrative që e ndanë Kosovën,⁵⁹ janë shumë të rrezikshme dhe që e dëmtojnë dialogun. Kjo bëhet edhe më shqetësuese në kontekstin e lëvizjes së ushtrisë ruse pranë kufirit të Ukrainës, e cila në fund pasoi me agresion të hapur. Prandaj, edhe Serbia edhe Kosova duhet të përmbahen nga përdorimi i paarsyeshëm i forcave ushtarake dhe ose ndonjë force tjetër speciale. Kjo përfshinë domosdoshmërinë për t'u përmbajtur nga deklaratat publike që kërkojnë ose kërcënojnë me përdorimin e forcës për t'i zgjidhur çështjet.

13. Të dyja palët nuk duhet t'i bllokojnë pa arsye vizitat e zyrtarëve qeveritarë

Vizitat zyrtare nga Beogradi në Prishtinë dhe anasjelltas mund të ndihmojnë në ndërtimin e mirëbesimit mes palëve dhe njëkohësisht ta vendosin procesin e normalizimit në nivel më të lartë. Në këtë kuptim, bllokimi i përfaqësuesve qeveritarë për të hyrë në territorin e palës tjetër krijojnë tension shtesë dhe mjedis negativ për vazhdimin e negociatave. Shembujt e arrestimit të ish-drejtorit të Zyrës për "Kosovë e Metohi", Marko Đurić,⁶⁰ ndalimi i presidentit serb Vučić⁶¹ dhe drejtorit aktual të Zyrës për "Kosovë e Metohi",

Petar Petković⁶² për ta vizituar Kosovën, paraqesin praktika negative. Nga ana tjetër, mikpritja për ministrin e atëherëshëm të Punëve të Jashtme të Kosovës – Hashim Thaçi, që Serbia e mohoi në vitin 2015 kur ministri i brendshëm i Serbisë e kërcënoi se nëse vjen Thaçi do të arrestohet.⁶³ Në vend që të bllokojnë vizitat e njëri-tjetrit, udhëheqësit politikë duhet t'i organizojnë pritje zyrtare homologëve të tyre dhe të dërgojnë mesazhe miqësie dhe pajtimi. Pasi të fillohet me pritje zyrtare në Beograd dhe Prishtinë, udhëheqësit duhet të punojnë në atë që ato të mbahen rregullisht.

Përfundim

Ky dokument jep një pasqyrë të shkurtër të dialogut të Brukselit dhe jep **13 parime/ elemente** që nevojiten për progresin në normalizimin e marrëdhënieve. Edhe pse të gjitha nuk e kanë të njëjtën peshë politike e disa janë më të vështira për t'u zbatuar se të tjerat, ndjekja e tyre sigurisht që do të ndihmonte në krijimin e një ambienti pozitiv për normalizimin e marrëdhënieve. Dialogu mes Beogradit dhe Prishtinës ka dy qëllime kryesore: ta shmangë çdo pengesë apo ngecje; dhe të hapë rrugën drejt marrëveshjes gjithëpërfshirëse për normalizim. Parimet e propozuara për normalizimin e

marrëdhënieve në të ardhmen ndryshojnë nga qëndrimi i hapur për dialog, me vënien në rend të parë interesat e popullsisë vendase, deri tek rritja e numrit të vizitave zyrtare të përfaqësuesve qeveritarë dhe mos bllokimi i tyre. Në fund, lista e paraqitur më sipër nuk është shteruese dhe as mendohet të jetë gjithëpërfshirëse. Është përpjekur që të identifikohen dhe filtrohen disa nga parimet/ elementet më të rëndësishme për normalizimin e marrëdhënieve mes Kosovës dhe Serbisë në të ardhmen. Varësisht dinamikës së bisedimeve në të ardhmen, mund të shtohen edhe parime tjera.

Parimet e propozuara për normalizimin e marrëdhënieve në të ardhmen ndryshojnë nga qëndrimi i hapur për dialog, me vënien në rend të parë interesat e popullsisë vendase, deri tek rritja e numrit të vizitave zyrtare të përfaqësuesve qeveritarë dhe mos bllokimi i tyre.

52 Shih më shumë në: Qendra për dialog shoqëror dhe nisma regjionale, *Narrativ i ri i normalizimit*, f. 3, qasur më: 23.06.2022.

53 Qendra për dialog shoqëror dhe nisma regjionale, *Dhjetë vjet të marrëveshjes mes Beogradit dhe i Prishtinës, Nga Brukseli në Uashington, dhe prapa*, Beograd, 2021, f. 14-19, qasur më: 23.02.2022.

54 RSE, *Vulini prapë i ofendon shqiptarët*, qasur më: 23.06.2022.

55 N1, *Vulin: Jam për demarkacion sa më të shpejtë me "shqiptarët"*, qasur më: 23.06.2022.

56 Orlando Crowcroft, *Do të votoj për bashkimin e Shqipërisë dhe Kosovës, thotë fituesi i zgjedhjeve Albin Kurti për Euronews*, *Euronews* 2021, qasur më: 23.06.2022.

57 Qëllimi dhe fushëprimi i këtij dokumenti nuk jep hapësirë për të analizuar më në hollësi problemin e krimeve të luftës. Megjithatë, duke qenë se forcat e ushtrisë dhe policisë jugosllave dhe serbe ishin pakrahasueshëm më shumë, ato sigurisht kanë më shumë përgjegjësi në ndalimin e krimeve të luftës gjatë konfliktit.

58 Shih më shumë në: *Pogromi i Marshimit (2004)*, Qeveria e Republikës së Serbisë, qasur më: 23.06.2022.

59 Al Jazeera, *Trupat serbe në gatishmëri të shtuar në kufirin e Kosovës*, 2021, qasur më: 23.06.2022.

60 Andrew MacDowall, *Kosova e ndalon politikanin serb pas 'hyrjes ilegale' në rajon*, *The Guardian*, 2018, qasur më: 23.06.2022.

61 Direktno, *Vuciqit i ndalohet hyrja në Kosovë*, 2020, qasur më: 23.06.2022.

62 N1, *Petar Petkoviçit i ndalohet hyrja në Kosovë*, 2021, qasur më: 23.06.2022.

63 RTS, Stefanović: *Do ta arrestojmë Thaçin nëse vjen në Beograd*, 2015, qasur më: 19.07.2022.

Shtojcë

Dialogu Kosovë-Serbi: Zhvillimet kyçe 2021-2022 (sipas kronologjisë)

- **Prill 2021:** Presidenti i Shteteve të Bashkuara, Joe Biden, përmes një letre zyrtare deklaroi se marrëveshja përfundimtare ndërmjet Kosovës dhe Serbisë duhet të "përqendrohet në njohjen reciproke".
- **Shtator 2021:** Qeveria Kurti vendosi masa reciprociteti, duke kërkuar heqjen e targave të automjeteve serbe dhe zëvendësimin e tyre me ato të përkohshme të Kosovës me hyrjen në Kosovë. Marrëveshje përfundimtare tani gjendet në negociata dhe ende nuk është arritur. Ndërkohë, palët e përfshira janë pajtuar që si masë e përkohshme të jenë ngjitëset speciale për automjetet që e kalojnë kufirin.
- **Dhjetor 2021:** Britania e emëroi Stuart Peach si të dërguarin e posaçëm të kryeministrit.
- **Mars 2022:** Qeveria gjermane emëroi Manuel Sarrazin si të dërguarin e tyre të posaçëm për Ballkanin Perëndimor.
- **Prill 2022:** Qeveria Kurti refuzoi që serbët e Kosovës të votojnë në Kosovë për zgjedhjet presidenciale, parlamentare dhe lokale të planifikuara për 3 prill të vitit 2022. Kjo ishte hera e parë që serbët e Kosovës nuk u lejuan të votojnë që nga përfundimi i luftës në 1999.
- **Maj 2022:** Kurti dhe Vučić u takuan për herë të tretë në Berlin, ku zhvilluan takime me dyer të mbyllura me të dërguarin e BE-së Mirsolav Lajčák dhe kancelarin gjerman, Olaf Scholz. Kjo u pasua shpejt nga një vizitë e kancelarit Scholz në Kosovë dhe Serbi në qershor. Kjo ishte hera e parë që nga shpallja e pavarësisë së Kosovës që një kancelar gjerman i vizitonte institucionet dhe liderët e Kosovës. Kancelari Scholz deklaroi se Kosova dhe Serbia duhet ta njohin njëra-tjetrën për t'u anëtarësuar në Bashkimin Evropian, duke shprehur qartë politikën gjermane.
- **Qershor 2022:** Kosova dhe Serbia u pajtuan për një udhërrëfyes që do ta zgjidhte mosmarrëveshjen e gjatë prej dy dekadash për furnizimin me energji elektrike në veri të Kosovës, i banuar kryesisht me serbët e Kosovës që nuk e kanë paguar energjinë elektrike, që i kushtonte Kosovës 12 milionë euro në vit. Me marrëveshjen e re për energji, Kosova do të fillojë ta faturojë konsumin e energjisë elektrike në veri.
- **Qershor 2022:** Ministria e jashtme greke e emëroi ambasadorin e Greqisë në Bukuresht, Sofia Grammata, si të dërguarin e tyre të posaçme për Ballkanin Perëndimor.
- **Qershor 2022:** Gjatë Samitit për Ballkanin e Hapur në Maqedoninë e Veriut, i dërguari i posaçëm i SHBA-së për Ballkanin Perëndimor, Gabriel Escobar, deklaroi se SHBA-të e mbështesin nismën për Ballkanin e Hapur. Sidoqoftë, kryeministri Kurti në disa raste ka deklaruar se Kosova nuk do t'i bashkohet nismës sepse kjo lëvizje do të plotësonte planet hegjemoniste të Serbisë dhe do t'ia hapte rrugën ndikimit rus dhe kinez në rajon.
- **Qershor 2022:** Samiti BE-Ballkani Perëndimor në Bruksel dështoi të ketë progres tutje në rajon. Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut iu hapën bisedimet për anëtarësim në BE, Bosnja dhe Hercegovina nuk e mori statusin e kandidatit ndërsa Kosova nuk e mori liberalizimin e vizave.
- **Qershor 2022:** Qeveria e Kosovës vendosi që targat e Serbisë për qytetet e Kosovës të kenë afat deri më 30 shtator 2022 për të marrë targa të lëshuara nga Republika e Kosovës. Përveç kësaj, qeveria vendosi që shtetasit serbë të mos mund të hyjnë në Kosovë duke përdorur letërnjoftimet e tyre, por do të pajisen me formular deklarimi në pikën kufitare që e zëvendëson përkohësisht përdorimin e dokumentit të tillë. Kjo është procedura që qytetarët e Kosovës duhet ta ndërmarrin kur ta kalojnë kufirin për në Serbi.

